

contained articles on language edition. And also carried out an analysis of the role and place of periodicals in the formations of linguistic identity.

Keywords: periodicals, language edition, discussion, linguistic identity, formation.

УДК 811.163.2:811.111'367.622

Сорока О. Б.,

викладач,

Львівський національний університет
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ АНГЛОНЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ БОЛГАРСЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ МНОЖИНИ БАГАТОСКЛАДОВИХ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ)

Питання, пов'язані з морфологічною адаптацією іншомовних слів у болгарській мові, завжди займали важливе місце у дослідженнях, присвячених теорії та практиці запозичення. Тому на сучасному етапі, коли запозичення є одним з найпродуктивніших способів поповнення лексичного запасу болгарської мови, ці питання актуалізуються та продовжують бути важливими та цікавими для дослідника. Найновіші мовознавчі праці показують, що за останнє двадцятиліття за рахунок запозичення у болгарській мові (як, зрештою, в усіх слов'янських мовах) різко зросла питома вага іменників, запозичених з англійської мови. Переважна їх більшість безпроблемно адаптувались до системи мови-реципієнта на морфологічному рівні і отримали відповідні форми роду, означуваності, числа, на зразок болгарських. Цю тезу підтверджує низка досліджень, присвячених адаптації англіцизмів [1; 2, 201–202; 4; 10]. Однак про адаптацію до категорії числа названі дослідники згадують тільки побіжно, а це очевидно, пов'язано з традиційною думкою, що домінує в болгарському мовознавстві, про формальний характер процесу морфологічної адаптації, яка протікає чітко за встановленими і утвердженими правилами, не створюючи жодних проблем. Як відомо, при творенні форм множини іменників чоловічого роду на вибір закінчення впливає кількість складів у слові. ОІЧР утворюють форми множини за допомогою закінчення **-ове** [7, 104], а БІЧР – із закінченням **-и**, [7, 106]. У кожній групі, звичайно, є серія винятків, для БІЧР норма передбачає чотири винятки з правила – це два питомі БІЧР, які утворюють форму множини з закінченням **-ове**: *вятър* – *ветрове*, *огън* – *огньо́ве*, та два запозичення *центр* – *центрове*, та *шанец* – *шанцове*. Для останнього іменника в Граматиці, також подано дублетну форму *шанци* [7, 107], хоча Словник іншомовних слів [15, 993] та сучасний нормативний Офіційний орфографічний словник Болгарської академії наук [12, 666] фіксують лише форму *шанци*, як єдино можливу і правильну. Отже, питання адаптації ЗАБІЧР до категорії числа не має викликати труднощів, а слідувати налагодженій схемі формотворення.

Однак у кінці ХХ – на початку ХХІ століття, цей, здавалося б, безпроблемний процес морфологічної адаптації стосовно категорії числа, дослідники у своїх наукових розвідках почали ілюструвати доволі “проблемними” прикладами. Так

К. Вачкова у одній з праць, присвячених адаптації нових англіцизмів, подала АЗБІЧР *бодигард* з формою множини *бодигард-ове* [5, 62], тобто, із закінченням, властивим для ЗАОІЧР та заувагою, що запозичення безпроблемно утворює форму числа. Вже нетипову поведінку деяких ЗАБІЧР при виборі закінчення для форми множини помітила М. Лілова, яка зафіксувала два ЗАБІЧР із закінченням *-ове*, *билборд-ове* і *римейк-ове*, які утворюють множину не за усталеним правилом [9, 17]. Відхилення від норми помітила й дослідниця мови комп'ютерних технологій та КБГ Л. Кірова [8, 62]. А мовознавця В. Мурдарова вразило інше – неправильна, на його думку, форма множини, утворена від слова *билборд* – *билборд-и* [11, 106]. На перший погляд така думка абсолютно безпідставна, адже за нормою саме закінчення *-и* є правильним, але чому серед учених побутують різні думки? З'ясувалося, що причиною різних поглядів на питання утворення множини від деяких складних іменників-запозичень є ряд дискусійних невирішених проблем у болгарському мовознавстві, пов'язаних з утворенням числа множини складними БІЧР (відповідно і з адаптацією ЗАБІЧР до граматичної категорії числа). Йдеться, насамперед, про деякі неуточнені нормою випадки формотворення у болгарській літературній мові. Такими, наприклад, є описані в опольській монографії “Болгарська мова”, слова *прототип*, *контекст*, які, на думку авторів, утвердилися в болгарській мові періоду 1945–1995 років у формах множини *прототип-и*, *контекст-и* під сильним російським впливом. Там само зазначено, що низка вчених пропонують утворювати форму множини похідного слова *контекст* за моделлю мотивуючого *текст – текст-ове*. Те саме стосується й іменника *прототип*, *тип – тип-ове* [3, 66, 91]. Хоча, на нашу думку, йдеться не про виділення мотивуючого слова, а про зіставлення двох запозичених іменників, наприклад, *контекст* і *текст*, і виокремлення у першому раніше запозиченого і відомого слова, яке вже має форму множини відповідно до діючого правила, що й спонукає до утворення такої форми множини і в пізніше запозиченої лексеми *контекст*. Згодом дискусії з приводу питання вщухли, висловлені позиції вчених з приводу цього питання не були взяті до уваги граматистами та правило не було уточнене, а у словниках, зокрема в Офіційному орфографічному словнику БАН, були зафіксовані як правильні форма множини, домінуюча у мовленні, – *контексти*, та дублетні для слів *архетипи* і *архетипове*, *прототипи* і *прототипове* [12, 334, 160, 533].

Проблема знову загострилася на початку ХХІ століття, з появою нової великої хвилі запозичень, серед яких ЗАБІЧР, що призвело до актуалізації невирішеного питання та нових дискусій. Наприклад, посилаючись на “старі” проблемні приклади, описані вище, проф. В. Мурдаров пояснює поведінку “нового” та подібного за структурою ЗАБІЧР *билборд* при творенні форми множини у болгарській мові. На його думку, наявність у мові ЗАОІЧР *борд*, який утворює множину із закінченням *-ове*, *борд-ове*, дає підстави і право ЗАБІЧР утворювати форму множини за аналогічною схемою *билборд – билборд-ове* [11, 106]. Дослідниця комп'ютерної лексики Л. Кірова вважає такі приклади рідкістю та індивідуальним явищем. На її думку, це пояснюється тим, що відповідниками

таких складних ЗАБІЧР у мовленні носіїв спільноти КБГ є синаптичні словосполучення *саунд трак-ове*, *хард диск-ове*, які постійно універбуються: *трак-ове* < *саунд трак-ове*, *диск-ове* < *хард диск-ове*, тому для носіїв цієї спільноти проблем з творенням множини відповідних іменників не існує [8, 62].

Хитання при виборі форм множини ЗАБІЧР між *-и* та *-ове*, спровоковане різними причинами, призвело до появи конкурентних, варіантних флексій при творенні форм множини багатоскладових іменників іншомовного походження. На це, зокрема, звернула увагу дослідниця М. Велева, яка зазначила, що така поведінка цього типу запозичень у стосунку до морфологічної адаптації не є ізольованим явищем у сучасній болгарській мові [6, 97], а, отже, потребує дослідження пов'язаної з ним невирішеної проблеми вибору правильного закінчення множини при адаптації ЗАБІЧР на морфологічному рівні.

Як видно із аналізу основних досліджень, пов'язаних з питаннями адаптації іншомовних слів до граматичної категорії числа загалом та ЗАБІЧР зокрема, теоретичних розробок, присвячених цьому питанню у болгарському мовознавстві поки що немає. З огляду на це, вважаємо, що дослідження такого типу буде актуальним та корисним як для з'ясування теоретичних питань, пов'язаних з цією проблематикою, так і для практики правильного утворення та вживання форм множини для ЗАБІЧР, адже велика частина з них відзначається високою частотою вживання і належать до активної частини лексичного складу сучасної болгарської літературної мови.

Визначена мета передбачає вирішення таких **завдань**: на основі зібраного матеріалу прослідкувати поведінку ЗАБІЧР при морфологічній адаптації, а саме при виборі закінчення для форм множини між *-и* та *-ове*; з'ясувати причини вибору мовцями нетипового закінчення *-ове* при адаптації ЗАБІЧР до категорії числа; запропонувати варіанти вирішення проблеми, що призводить до подальшого розхитування норми.

Матеріал для дослідження вибраний із найновіших неологічного та орфографічного словників [12; 13], що фіксують форми множини іменників, а також з власної добірки ексцерпцій контекстів з ЗАБІЧР у формах множини з друкованих та електронних видань, Інтернету та інших ЗМІ.

Ексцерповані зі словників і контекстів ЗАБІЧР, зафіксовані у формах множини, що останніми роками кількісно накопичились у болгарській мові, можна розділити на три групи, хоча чіткої межі між групами поставити не можна:

1. АЗБІЧР, що адаптуються із закінченням *-и*:

Поведінка ЗАБІЧР цієї групи при адаптації до граматичної категорії числа цілком зрозуміла і відповідає нормі та наслідуює передбачену в граматиці схему: *айфон-и*, *афтършейв-и*, *бебелефон-и*, *бибо-и*, *джакпот-и*, *дотком-и*, *еврократ-и*, *евъргрийн-и*, *емотикон-и*, *есемес-и*, *емемес-и*, *еърбъс-и*, *интерфейс-и*, *имейл-и*, *лаптоп-и*, *мобифон-и*, *модем-и*, *мультиплекс-и*, *неттоп-и*, *памперс-и*, *пльгин-и*, *пийър-и*, *скаут-и*, *ремикс-и*, *сисадмин-и*, *слоган-и*, *смартфон-и*, *стъклопласт-и*, *тайкун-и*, *татус-и*, *уитджет-и*, *флашмоб-и*, *фюжън-и*, *фючърс-и*, *хендтоп-и* та ін.* Деякі з цих іменників адаптуються також і на морфонологічному рівні *нетбуц-и*,

ноутбуц-и, тониц-и, топиц-и, хотдоз-и, тобто у них відбувається чергування *к/ц, г/з*, властиве питомим БІЧР болгарської мови, що закінчуються на *-к, -г***.

2. АЗБІЧР, що адаптуються із закінченням *-ове*:

Вибір закінчення *-ове* ЗАБІЧР при їх адаптації до граматичної категорії числа, з одного боку, з точки зору правила, продиктованого нормою, є неправильним, з іншого ж, має своє пояснення. Він, очевидно, спровокований тим, що друга частина, компонент ЗАБІЧР співвідноситься з іншими, старшими ЗАОІЧР, що побутують в мові чи мовленні як окреме слово та утворюють форми множини із закінченням *-ове*. До таких можна віднести, наприклад, *борд: аероборд-ове, билборд-ове, клипборд-ове, байк: маунтинбайк-ове, сноубайк-ове; код: баркод-ове, пинкод-ове, сорсккод-ове; парк: аквапарк-ове, сноупарк-ове, фънпарк-ове; текст: хипертекст-ове, кейк: чийзкейк-ове; блок: моблок-ове; бокс: мастербокс-ове, чекбокс-ове*. Таке саме пояснення можна застосувати і до нових запозичень *шоп: медиашоп-ове, уъркшоп-ове, фотошоп-ове, шоп – фришоп фришоп-ове; байт: петабайт-ове, мегабайт-ове; микс: мегамикс-ове; трак: бонустрак-ове; сърф: кайтсърф-ове; мол: мегамол-ове, гард: бодигард-ове; сайт: уебсайт-ове; диск: компактдиск-ове, флопидиск-ове, харддиск-ове, борд: кайтборд-ове, маунтинборд-ове, скейтборд-ове, сноуборд-ове* та інші.

Причиною такої поведінки при пристосуванні ЗАБІЧР до категорії числа могла бути певна неусталеність правопису ЗАБІЧР на зламі століть, коли надзвичайно динамічний процес запозичення англійської лексики у різні сфери діяльності людини, доступність комп'ютерних технологій, домінуючою у яких є англійська мова, спричинили до появи великої кількості англіцизмів, які тривалий час побутували, та й продовжують з'являтися у ЗМІ у різних правописних формах, написані разом, через дефіс та окремо. Такий подвійний стандарт був навіть зафіксований у словниках, наприклад, *уеб сайт* и *уебсайт*, *шоу рум* і *шоурум* [14, 180, 197], і якщо існує слово *рум*, а складна назва пишеться окремо, то логічно, що форма множини утворена від другого односкладового компонента *шоу рум-ове* є правильною і виправданою. Згодом, коли правопис таких слів було уніфіковано до написання разом, число багатоскладових іменників, із закінченням *-ове* у множині збільшилося. А, отже, проблема пов'язана з морфологічною адаптацією на рівні категорії числа, може бути пов'язана також з колишньою неусталеністю норми правопису щодо нових запозичень.

Треба враховувати і той факт, що багато болгар старшого та середнього віку, та фактично уся молодь розмовляють і послуговуються англійською мовою на роботі, у побуті, увесь віртуальний простір – переважно англійськомовний, тому мотивом для утворення форм множини ЗАБІЧР за моделлю ЗАОІЧР може бути кінцева складова іменника, що є односкладовим словом в англійській мові, якою володіє мовець-болгарин наприклад, *room – чатрум-ове, шоурум-ове, нюзрум-ове; name – никнейм-ове; land – акваленд-ове, chart – флипчарт-ове, spot – хотспот-ове* та інші.

3. АЗБІЧР, що адаптуються із варіантними закінченнями *-и / -ове*:

Така поведінка АЗБІЧР при адаптації до категорії числа теж не є рідкісним

явищем у болгарській мові *айпад-у* і *айпад-ове*, *айпод-у* і *айпод-ове*, *пиар-у* і *пиар-ове*, *суап-у* і *суап-ове*, *саундтрац-у* і *саундтрак-ове*, *скрийншот-у* і *скрийншот-ове*, *битрейт-у* і *битрейт-ове*, *овърклоц-у* і *овърклок-ове*, *геймпад-у*, і *геймпад-ове*, *тъчпад-у*, і *тъчпад-ове*, *тракпад-у* і *тракпад-ове*, та ін. Набагато більший список варіантних парадигм можна знайти у мережі Інтернет, де майже кожен сумнівний іменник можна зустріти у двох варіантах. Причина цього явища – відсутність чіткої позиції з боку норми, що дає мовцям право для імпровізації. Варіативність форм множини ЗАБІЧР рухається у напрямку зростання, а це є підтвердженням того, що закінчення **-ове** вже стало невід'ємною частиною флексійного інвентарю ЗАБІЧР при їх адаптації до категорії числа у сучасній болгарській мові, тому варто рекомендувати граматастам включити його в перелік закінчень для утворення форм множини БІЧР.

Отже, на основі проаналізованого фактичного матеріалу можна зробити висновок, що адаптуючись до граматичної категорії числа, ЗАБІЧР набувають закінчення, властивого, питомим БІЧР **-у**, однак поряд із цим, велика частина ЗАБІЧР надають перевагу закінченню **-ове**, що є типовим для ОІЧР, і питома вага таких форм зростає. Також є приклади функціонування двох дублетних формам множини із закінченням **-у / -ове**.

Ймовірними причинами, які спонукали складні ЗАБІЧР адаптуватися до категорії числа із нетиповим і ненормативним закінченням є їх зіставлення із формами множини тих ЗАОІЧР, які є складовою частиною болгарської мови вже тривалий час і утворюють множину із закінченням **-ове**. Або ж, складова частина ЗАБІЧР подібна до зовсім нових у ЗАОІЧР, що функціонують у мові досить короткий термін часу, але вже встигли адаптуватися у ній із закінченням **-ове**. Причиною адаптації ЗАБІЧР до категорії числа болгарської мови із закінченням **-ове**, складові частини котрих не зіставляються з раніше чи тепер запозиченими односкладовими іменниками болгарської мови, може бути кінцева складова ЗАБІЧР, яка є односкладовим словом в англійській мові і мовці його знають і використовують. Мотивом такої поведінки можуть бути і певна неусталеність у правописі складних запозичених слів на їх початковому етапі функціонування у мові. Основною причиною проблеми, звичайно, є неуточненість норми щодо утворення форм множини БІЧР з закінченням **-ове** у болгарській мові.

На початку ХХІ століття питома вага складних АЗБІЧР збільшилась, що дає можливість продовжувати дослідження, а також вимагає уточнення та унормування правила, бо його відсутність призводить до розхитування норми. Можливим оптимальним варіантом, який би зміг частково вирішити проблему, є визнання закінчення **-ове** таким, що використовується і при творенні множини БІЧР та при морфологічній адаптації ЗАОІЧР до граматичної категорії числа у сучасній болгарській мові та включення такого пункту у нові видання болгарських підручників з граматики та лексикології.

Примітки

* До переліку не включено ЗАБІЧР з фіналлю **-ър**, **-ер**, **-ор**, оскільки усі вони адаптуються до граматичної категорії числа із закінченням **-у**.

** Винятком є ЗАБІЧР на *-инг*.

Список скорочень

ЗАБІЧР – запозичення англонеологізми багатоскладові іменники чоловічого роду;

ЗАОІЧР – запозичення англонеологізми односкладові іменники чоловічого роду;

БІЧР – багатоскладові іменники чоловічого роду;

КБГ – комп'ютерно базовані групи;

ОІЧР – односкладові іменники чоловічого роду.

Література

1. Алексиева Н. Активната роля на националния език при чуждоезиково влияние / Н. Алексиева // Националният език в условия на чуждоезикови влияния и глобализация. – София, 2006. – С. 78–83.
2. Бояджиев Т. Българска лексикология : [монография] / Т. Бояджиев. – София : Издателска къща “Анубис”, 2007. – 368 с.
3. Български език / [red. nauk. S. Dimitrova]. – Opole : Uniwersytet Opolski ; Instytut Filologii Polskiej, 1997. – 272 s.
4. Вачков В. Формални модели на родова адаптация на субстантивните заемки от английския в българския и чешкия език / В. Вачков // Съпоставително езикознание, 1997. – Кн. 2. – С. 19–24.
5. Вачкова К. Интернационализационни процеси в българския език от края на ХХ век / К. Вачкова // Internacionalizácija v súčasných slovanských jazykoch : za a proti. – Bratislava, 1999. – S. 59–66.
6. Велева М. За вариантите от типа хотспоти – хотспотове в съвременния български език / М. Велева // Български език. – 2008. – LV. – Кн. 4. – С. 97–101.
7. Граматика на съвременния български книжовен език / [Л. Андрейчин и авт. Колектив ; гл. ред. С. Стоянов]. – София : Изд. БАН, 1983. – Т. 2 : морфология. – 511 с.
8. Кирова Л. Езикът на ВГ инфо поколението : [монография] / Л. Кирова. – София : ИК “ГАЛИК”, 2010. – 312 с.
9. Лилова М. Фонетична и морфологична адаптация на новата лексика от западноевропейските езици в съвременния български книжовен език / М. Лилова // Българска реч. – 2002. – № 1. – С. 15–17.
10. Лютакова Р. Морфологична адаптация на английските заемки в българския и румънския език / Р. Лютакова // Съпоставително езикознание. – 1997. – Кн. 2. – С. 5–18.
11. Мурдаров В. Граматически колебания при заетите чужди думи / В. Мурдаров // Български език. – 2008. – LV. – Кн. 3. – С. 106–107.
12. Официален правописен речник на българския език / В. Мурдаров и авт. колект. – София : Просвета, 2012. – 676 с.
13. Речник на новите думи в българския език / Пернишка Е., Благоева Д., Колковска С. – София : Наука и изкуство, 2010. – 516 с.
14. Речник на свято, полусвято и разделно писане за 21 век / В. Мурдаров. – София : Просвета, 2003. – 200 с.
15. Речник на чуждите думи в българския език / М. Филипова-Байрова и авт. колект. – София : Изд. БАН, 1982. – 1016 с.

Анотація

Стаття присвячена цікавій проблемі – адаптації запозичених англонеологізмів багатоскладових іменників чоловічого роду (ЗАБІЧР) до граматичної категорії числа в сучасній болгарській мові. Розглянуто властиве болгарській публіцистиці і розмовній мові хитання при виборі закінчення для форми множини ЗАБІЧР між *-и* та *-ове* на користь останнього, розглянуто можливі причини явища. Судження, спостереження та висновки автора статті підтверджені новим практичним матеріалом.

Ключові слова: морфологічна адаптація, множина, ЗАБІЧР, закінчення *-ове*, *-и*.

Аннотация

Статья посвящена интересной проблеме – адаптации заимствованных англонеологизмов многосложных имен существительных мужского рода (ЗАМСМР) к грамматической категории числа в современном болгарском языке. Рассматриваются присущее болгарской публицистике как и речевой практике колебание при выборе окончания для формы множественного числа ЗАМСМР между *-и* и *-ове* в пользу последнего, рассматриваются возможные причины явления. Рассуждения, наблюдения и выводы автора статьи подтверждаются новым практическим материалом.

Ключевые слова: морфологическая адаптация, множественное число, ЗАМСМР, окончания *-ове*, *-и*.

Summary

The article is devoted to the interesting problem – the adaptation of English borrowed neologisms – polysyllabic masculine nouns (EBN-PMN) – to the grammatical category of number in modern Bulgarian language. The issue of choosing the ending for plurals of EBN-PMN between *-и* and *-ове* (typical for Bulgarian publicism and colloquial speech), in favour of the latter one is examined. The possible reasons for the phenomenon are reviewed. Judgments, observations and conclusions of the author are confirmed by the new practical material.

Keywords: morphological adaptation, the plural, EBN-PMN, flexions *-ове*, *-и*.